

LA CONFRARIA
DEL SANT ESPERIT
D'AGRAMUNT
Algunes notícies dels
seus primers temps
(1272-1300)

Per Lluís Pons Serra

7

PRESENTACIÓ

La confraria del Sant Esperit d'Agramunt fou fundada l'any 1272, concretament el dia 10 d'abril, segons Ramon de Siscar.¹ Del relleu social i econòmic de la referida associació en l'Agramunt de l'època, en són una prova els documents del present treball, tot i que cal pensar que els ací examinats solament són una petita part dels que aquells anys s'estengueren.

La confraria degué intervenir activament en la construcció del temple parroquial, perquè en alguns pergamins dels segles XIII i XIV, segons mossèn Joan Pons, és anomenat indistintament de "Santa Maria" i del "Sant Esperit".² En tot cas, degué intervenir en l'acabament del temple, perquè quan la confraria es va fundar ja feia un segle que s'hi treballava.

Trobem també que els majorals de la confraria sovint són els encarregats de posar en pràctica disposicions testamentàries i de gestionar fundacions i obres pies.³

El període al qual ens referim en aquest treball va de l'any 1272 al 1300. Dels trenta-sis documents estudiats, vint es refereixen a donacions i els altres setze a inversions.

LA FONT

En una data que ignorem, però amb tota seguretat anterior a l'any 1957,⁴ el senyor Josep Maria Benet i Caparà, propietari del poble de Mafet i amb residència habitual a Barcelona, va traduir i transcriure al català més d'un centenar de pergamins dels segles XIII i XIV que feien referència a la vila d'Agramunt. Més cap ací, quan aquest senyor ja havia mort, el seu fill i hereu ens va ensenyar els textos mecanografiats d'aquelles traduccions a un grup d'agramuntins interessats en aquests temes, i va tenir la gentilesa de deixar-nos-els fotocopiar.

La principal font del present treball són els documents d'aquella col·lecció de traduccions relatives a la confraria del Sant Esperit, que en la seva totalitat es refereixen a qüestions econòmiques.

El difunt senyor Benet no va deixar constància escrita de l'indret on va trobar els pergamins esmentats, tot i que una recerca a l'Arxiu de la Corona d'Aragó probablement ens aclariria aquest punt, però no és a l'abast de l'autor realitzar-la. D'altra banda, si bé és cert que aquesta ignorància seria un inconvenient greu si volguéssim donar al nostre treball un to científicament rigorós, com que només es tracta d'una simple labor de divulgació, sense cap mena de pretensions, creiem que ens autoritza a efectuar-la la certesa moral que aquells documents eren autèntics.

ELS DOCUMENTS

En la seva totalitat, els documents són autoritzats pel responsable eclesiàstic de la vila, tot i que fins l'any 1281 no consten com a notaris, ni tan sols com a rectors. Fins aleshores l'interessat es titula només "capellà d'Agramunt"; i, per ordre seva, escriu i signa en solitari una altra persona, d'ordinari també un prevere.

Del 1272 al 1275, el capellà és Pere d'Aranyonet; i del 1276 al 1280, Arnau d'Arzegal. Durant els nou anys d'aquest període, gairebé sempre l'escrivà és el prevere Ferrer de Vilanova; només un document de l'any 1275 és escrit per Pere, sense cognom, i un altre del 1280, per Pere Nicolau.

Des del 1281 fins al 1296, el responsable eclesiàstic és Bernat de Mornach, el qual figura com a rector i notari públic. Aquest sacerdot segurament va morir, perquè en un paper de l'abril de 1297 no hi consta el nom de cap rector. En endavant, i fins a final de segle, el rector i notari públic és Jaume Colom.

En aquest segon període que va de l'any 1281 al 1300, hi ha molta varietat pel que fa a les persones que escriuen i que firmen, tot i que sempre es fa constar explícitament que s'actua amb llicència o autorització del corresponent rector i notari públic. Aquest darrer, però, no signa sinó excepcionalment, com veurem més endavant.

L'any 1281 escriu i firma en solitari Guillem Claver. Després, i fins l'any 1296, l'escrivà és Pere Nicolau, a qui ja havíem trobat l'any 1280. En aquests documents, juntament amb l'escrivà, signen els lloctinents del rector, que l'any 1284 era Ramon de Caborrivo; els anys 1287-88, Bernat de Corts; a l'agost del 1291, Andreu Cerch; ja al desembre d'aquest any i tot el 1292, Guillem de Canalda. Els anys 1293-94 segurament el rector no tenia lloctinent, perquè juntament amb el qui escriu signa el mateix rector i notari Bernat de Mornach.

L'any 1295, seguint igualment d'escrivà el Pere Nicolau, fa acte de presència el prevere Jaume Mercader, el qual també consta com a notari. Fins aleshores, com a notari només figurava el rector.

L'any 1296 desapareix dels papers l'escrivà Pere Nicolau i el prevere i notari Jaume Mercader, en un document del 9 de maig d'aquest any, s'ho fa tot sol, òbviament amb llicència de Bernat de Mornach.

A l'abril del 1297 ja no hi és el Jaume Mercader i probablement el rector Mornach és mort; ara escriu i signa el prevere Jaume Moxó, per ordre del prevere Andreu Cerch, que consta com a notari. Aquest prevere Cerch ja l'havíem trobat com a lloctinent del rector l'any 1291.

En endavant, i fins a final de segle, escriu i signa en solitari el prevere Jaume Moxó, el qual també consta com a notari; però ho fa amb autorització del nou rector i notari públic Jaume Colom.

Al costat dels qui donen fe, firmen sempre dos testimonis i, evidentment, les persones que es comprometen a abonar el censal o efectuar el donatiu. Els majorals de la confraria del Sant Esperit, que són els qui han de cobrar, no firmen mai.

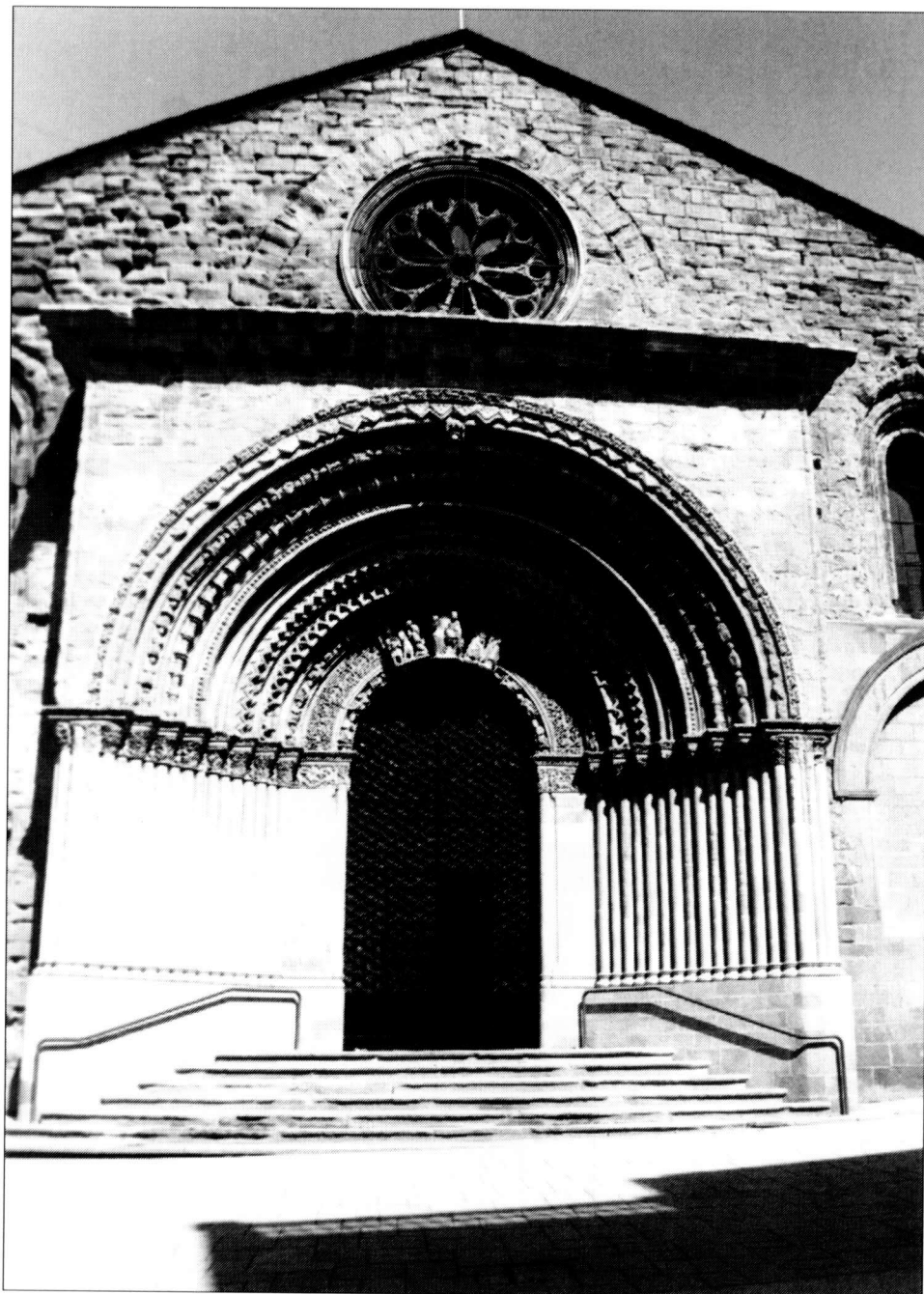
ELS TESTIMONIS

Són una bona colla les persones, és de creure habitants d'Agramunt, que signen com a testimonis en aquells documents. En donem la relació a l'apèndix i posem al costat del nom l'any que surten als papers i, quan s'escau, posem entre parèntesi les vegades que ho fan aquell any.

ELS DONATIUS

Vint documents fan referència a donatius, els quals comencen ben aviat. Cinc són datats el dia nou d'abril de 1272, la vigília de la data que porten els Estatuts de la Confraria. D'aquell mateix any n'hi ha cinc més i els deu restants se succeeixen fins l'any 1300.

Gairebé en tots els casos es tracta de la creació d'un censal a favor de la confraria. El donant es compromet a pagar cada any una quantitat de diners en una data determinada. En general, la garantia és sobre béns immobles: cases, obradors o finques rústiques propietat del donant; però en alguns casos la cosa és més complicada. Guillem Cuch, per exemple, s'obliga amb tots els seus béns i diu que,

Façana de l'església parroquial de Santa Maria d'Agramunt. (Fotografia: Albert Pont. Arxiu fotogràfic del Museu Comarcal de l'Urgell)

si mor sense haver assegurat el donatiu, deixarà a la confraria trenta sous perquè amb ells comprin un censal de dos sous anuals, que és la quantitat promesa. Altres diuen que els diners que prometen donar a la confraria procedeixen d'un censal que els fa una tercera persona.

El donatiu més important és el que fan Pere de Ripol i Andreu Çescrots, els quals cedeixen a la confraria el deute que els té Pere Salvador, per un total de noranta-dos sous i sis diners de moneda jaquesa. Observem que ningú no lliura diners al comptat, perquè fins i tot Guillem Tolsà, que promet dotze sous jaquesos perquè amb ells la confraria compri un censal de dotze diners agramuntesos, formalitza l'operació el dia 6 d'abril de 1299, però demora el pagament fins a Sant Miquel de setembre. A remarcar que en la majoria dels casos és la festa de Sant Miquel de setembre la data de venciment del censal.

Observem també que, a part els dos casos de moneda jaquesa esmentats anteriorment, totes les operacions es fan en moneda agramuntesa: sous i diners. Com a simple curiositat esmentem que, dels immobles oferts com a garantia, la majoria són cases o obradors situats a la Vila Nova; completen la llista dues cases a la Vila Vella, tres finques de terra i una era amb el farraginar adjunt.

El total d'aquests donatius puja a vint-i-quatre sous i set diners censals, a cobrar cada any; i 92 sous i 6 diners quan es faci efectiu el deute de Pere Salvador.

COMPRES DE CENSALS O INVERSIONS

Setze documents, el primer de l'any 1276 i el darrer del 1299, fan referència a inversions de la confraria, a compres de censals en la terminologia de l'època. La confraria lliurava una quantitat de diners a una determinada persona i aquesta es comprometia a pagar cada any un censal convingut entre ambdues parts. Com a garantia oferia béns immobles.

L'interès que portaven aquests censos és molt variat i va del 7,14% al 10%. Dóna la impressió que, més que fixar un interès determinat com faríem avui dia, ho arrodonien a sous o a diners. Sis d'aquestes operacions són a la dotzena part, o sigui, per cada sou de capital, un diner de censal.

El total d'aquestes inversions suma 445 sous i la suma dels censals a cobrar anualment, 35 sous i 6 diners, la qual cosa significa que la mitjana de l'interès era del 7,97%, tot moneda agramuntesa.

Semblantment com en les escriptures de donació que hem vist abans, la majoria dels immobles oferts com a garantia són cases a la Vila Nova.

En aquests setze documents la data de pagament del censal és molt variada i se la reparteixen Sant Miquel de setembre, la Pasqua del Senyor, Sant Joan Baptista i Santa Maria de febrer.

Esmentem que, en dos d'aquests documents, al censal corresponent a la quantitat rebuda els interessats hi afegixen un altre censal de dotze diners en concepte de donatiu. És el cas de Jaume d'Escorza l'any 1277 i de Pere Maça l'any 1299. Aquests 24 diners, o sigui dos sous, s'han d'afegir als donatius esmentats anteriorment.

ELS MAJORALS DE LA CONFRARIA

Per al bon govern de l'associació, la confraria del Sant Esperit comptava amb quatre majorals que es renovaven anualment. En les escriptures de donació, el nom dels majorals només surt en tres ocasions, que corresponen, respectivament, als anys 1281, 1296 i 1299. En els altres papers només consta que el llegat es fa a la confraria. En les compres de censals, en canvi, la primera de les quals és de l'any 1276, sempre hi figura el nom dels majorals que aquell any regeixen la confraria; tot i que, com dèiem en un apartat anterior, als papers no hi ha mai la seva signatura.

A part donem la llista dels majorals que figuren en els documents estudiats i posem al costat del

nom l'any –o els anys– que ocupen aquest càrrec. Són bastants els que repeteixen i tres són majorals en tres ocasions. Cal remarcar, però, en relació als que figuren amb dos anys correlatius, que és molt possible que es tracti del mateix mandat, perquè la renovació no es feia a primers de gener, sinó en una altra data de l'any.

CONSIDERACIONS FINALS

Al darrer terç del segle XIII, a Agramunt existia la Paeria, establerta l'any 1253; de gremis artesans només tenim notícia dels teixidors, els quals devien gaudir d'un bon potencial econòmic, perquè l'any 1283 feren construir el grup escultòric que presideix la portalada principal del temple de Santa Maria; i la primera associació de caire religiós que es constituí fou la confraria del Sant Esperit.

De totes les institucions agramuntines d'aquella època, segurament fou l'esmentada confraria la més popular i prestigiosa. El fet d'aplegar tots els veïns, sense distinció de classes socials; els seus objectius exclusivament de pietat i beneficència; l'esperit religiós que animava la gent d'aquell temps; tot degué contribuir al seu arrelament a la població. I en la confiança que els agramuntins depositaven en els majorals que la regien.

En els papers que hem examinat surten una colla de noms, que amb tota seguretat corresponien a veïns de la vila, o almenys en la seva immensa majoria. És una llàstima que només en escasses ocasions figuri la professió de l'interessat, perquè només trobem un jurispèrit, un pelleter, un teixidor, un artesà i un piquer. Els noms propis que més abunden són Pere i Guillem.

Algunes d'aquestes persones surten en més d'un indret, evidentment en distintes dates. Com a majorals, com a testimonis, o com a protagonistes en alguna de les escriptures examinades.

Direm per acabar, com a curiositat, que, pel que fa al tipus de moneda utilitzada, fan servir molt els *diners*. Només és parla de *sous* a partir de dues d'aquestes monedes; *un sou* no ho posen mai, perquè en aquest cas diuen *dotze diners*.

-
1. El senyor Ramon de Siscar va incloure el text dels estatuts de la confraria del Sant Esperit en la memòria que va llegir amb motiu del seu ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, el dia 14 de gener de 1884. Aleshores encara es conservava el pergami a l'arxiu parroquial d'Agramunt. "La Carta Puebla de Agramunt y los privilegios concedidos a la misma villa por los Condes de Urgel hasta la extinción de la casa de Cabrera. (1163-1314)". *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Barcelona, 1887, volum IV, pp. 129-194.
 2. PONS I FARRÉ, Joan (prev.). *Beata Maria Acrimontis*. Barcelona, SPES, 1936, pàgs. 27 i 93.
 3. A l'obra citada de mossèn Pons, pàgs. 72-75, hi ha la transcripció literal del document de fundació d'un benefici a l'altar de Sant Salvador de l'església d'Agramunt, per part de Guillem d'Orenga, l'any 1300. Tenia el dret de presentació la confraria del Sant Esperit.

En la col·lecció de traduccions del senyor Benet, nombrosos documents fan referència a les activitats dels majorals del Sant Esperit en aquestes qüestions. A més de l'esmentat benefici de Guillem d'Orenga, tenien cura d'un altre establert a la capella de Santa Anna per Arnaldona, muller de Berenguer Anglés. Ramon Ferrer fa testament el dia 25 de desembre de 1277; Arnaldona, muller de Berenguer Anglés, el 3 d'octubre de 1282; Arnau Gacet, el dia 7 d'abril de 1312. En tots tres testaments els majorals de la confraria del Sant Esperit són designats subsidiàriament, si falten els marmessors o els hereus, per complir les últimes voluntats dels atorgadors, que en tots els casos són aplicar els béns a obres pies.

4. L'any 1957 el senyor Josep Maria Benet i Caparà va publicar un article al programa de la Festa Major d'Agramunt, en el qual parlava de la confraria del Sant Esperit i la informació que aportava era la que es pot llegir en aquells documents.

APÈNDIX

<u>Data</u>	<u>Donatius</u>	<u>Import del censal</u>		
9/4/1272	Jaume Toló i Ermesendis, esposa seva	-	sous	12 diners
9/4/1272	Berenguer de Canet	-	"	12 "
9/4/1272	Poca de N'Aemar i Guillem, fill seu	-	"	12 "
9/4/1272	Pere Nicolau	-	"	16 "
9/4/1272	Dolça Malnodrida	-	"	12 "
11/4/1272	Guillem Marzol	3	"	- "
10/6/1272	Arnau de Ripol i Stina, esposa seva	2	"	- "
19/6/1272	Ramona, vda. de Pere Amat	-	"	6 "
19/6/1272	Guillem Cuch i Ramona, esposa seva	2	"	- "
16/12/1272	Llorenç de Perles i Maria, esposa seva	-	"	12 "
24/8/1275	Bernat Anglés i Arnaldona, esposa seva	2	"	- "
1/2/1281	Bertran Dalmau i Geralda,	-	"	15 "
18/5/1284	Maria, vda. de Berenguer de Timor	2	"	- "
22/6/1288	Maria Sagitera	-	"	12 "
6/4/1299	Andreu de Segrià i Catalana, esposa seva	-	"	12 "
11/5/1299	Pere de Loçars i Guillema, esposa seva	-	"	12 "
28/5/1299	Pere Salandí i Berenguera, esposa seva	-	"	6 "
4/12/1300	Guillem de Gualter i Maria, esposa seva	-	"	12 "
	Total	23	sous	7 diners
9/5/1296	Pere de Ripol	62	sous	6 diners
9/5/1296	Andreu Çescorts	30	"	- "
	Total import d'un deute de Pere Salvador	92	sous	6 diners
6/4/1299	Guillem Tolsà lliurarà perquè es compri un censal de	12	sous	12 diners

<u>Data</u>	<u>Compres de censals</u>	<u>capital lliurat</u>	<u>censal anual</u>
25/2/1276	Bernat Cerdà i Maria, esposa seva	40 sous	3 sous
19/6/1277	Jaume d'Escorza i Guillema, esposa seva	10 "	12 diners
15/9/1280	Catalana de Toló, Pere i Bernat, fills seus	13 "	12 diners
26/10/1280	Pere Salvador i Maria, esposa seva	70 "	5 sous
19/8/1284	Bernat Cigar i Ramona, esposa seva	24 "	2 sous
30/9/1284	Esclarmunda, vda. de Guillem d'Uluix	24 "	2 sous
17/8/1287	Pere Millàs, teixidor, i Ramona, esposa seva	22 "	2 sous
5/1/1288	Pere Millàs, teixidor, i Ramona, esposa seva	24 "	2 sous
12/8/1291	Pere Esteva i Ramona, esposa seva	6 "	6 diners
14/12/1291	Ramona, vda. de Bernat dez Vilar	12 "	12 diners
8/9/1292	Arnau Gacet i Arnaldó, fill seu	40 "	3 sous
10/3/1293	Guillem Berenguer, piquer, i Anglesa, esposa seva	24 "	2 sous
16/7/1293	Ramon Reig, artesà	70 "	5 sous
15/10/1295	Pere de Loçars i Guillema, esposa seva, i Salvador, fill del Pere	13 "	12 diners
2/4/1297	Pere d'Argilagoses i Peretona, esposa seva	40 "	4 sous
28/5/1299	Pere Maça i Ramona, esposa seva	13 "	12 diners
	Total	445 sous	35 sous 6 diners

Donacions junt amb les vendes de censal:

19/6/1277	Jaume d'Escorza i Guillema	12 diners censals
28/5/1299	Pere Maça i Ramona	12 diners censals
	Total	24 diners

Els testimonis

Vivet	1272 (5)	Ramon Çafont	1288
Guillem Cuch	1272 (3)	Ramon de Miralles	1288
Bertran d'Ivorra	1272	Pere Sagiter	1288
Arnau Sastre	1272, 1275, 1291	Berenguer Palet	1291
Pere d'Artesa	1272 (2), 1275	... Boreda	1291
Guillem Claver	1272 (2), 1280	Bernat Dalmau	1292
Pere Salvador	1272 (2)	Bernat d'Aiguamolsa	1292, 1299 (2)
Guillem Marzol	1272 (2), 1277	Guillem Aemar	1293
Berenguer Gaset	1272	Ermengol de Clera	1293
Ferrer Saleta	1276	Berenguer Cela	1293
Berenguer d'Espuelles	1276	Ramon de Buada	1293
Ramon de Font	1277	Bernat Ferrer	1295, 1297
Bernat Maziel	1280	Guillem de Buada	1295
Ramon Bonacip	1280	Bernat de Perafita	1296
Jaume Olivet	1280	Llorenç Pensa	1296
Guillem Reig	1281, 1284	Pere de Vilauta	1297
Bartomeu d'Arques	1281	Francesc Cuch	1299
Pere Guerriu	1284	Jaume Alest	1299 (2)
Berenguer Anglés	1284, 1297	Ramon Martí	1299
Guillem d'Espallargues	1284	Guillem Guarner	1299
Arnau de Montcenís	1284	Ramon Carera	1299
Jaume Major, jurispèrit	1284	Pere Maça	1299
Guillem Vidal	1287	Arnau Cafiç	1300
Pere de Valdelort	1287	Pere Cafiç	1300
Guillem de Ripol	1288		

Els majorals de la confraria del Sant Esperit

Berenguer de Gualter	1276	Peretó de Corts	1287
Guillem Rejis	1276	Guillem de N'Aemar	1288, 1296
Bernat de Vilavella	1276, 1284, 1295	Ramon de Vercera	1288
Pere Ferrer, pelleter	1276	Pere Nicolau	1288
Vivet	1277	Arnau de Boccenich	1288, 1297
Ferrer Saleta	1277, 1295	Mestre Benet	1291
Guillem d'Aiguamolsa	1277	Joan Mercader	1291
Arnau de Na Bruña	1277	Ramon Solzineda	1291
Guillem de Corts	1280, 1297	Pere de Corts	1291, 1292
Berenguer Anglés	1280, 1299	Pere de Segrià	1291, 1292
Arnau Sastre	1280, 1287	Jaume Lobet	1291, 1292
Pere d'Artesa	1280, 1287	Ramon de Timor	1293
Guillem de Miralles	1280	Joan de Cabanabona	1293, 1299
Bonat de Gratallops	1281	Ponç Cuch	1295
Guillem Carbonell	1281	Pere de Corça	1295
Pere Malnutrit	1281, 1291, 1292	Miró de Gepils	1296
Guillem Claver	1281	Francesc Loret	1296
Jaume de Corts	1284	Pere de Perpinyà	1296
Jaume de Mecha	1284, 1299	Pere Vivet	1297
Pere Millàs	1284, 1293	Pere Morell	1299
Ramon Berenguer	1287, 1293, 1297		